

Proposta educativa Educació Secundària Obligatòria

A totes les dones!

Testimonis de la Segona República
a la Transició democràtica

Arxiu Municipal de Barcelona

Índex

Activitat educativa per a educació secundària	3
1. Introducció	3
2. Competències transversals	5
Competència personal, social i d'aprendre a aprendre	5
Competència ciutadana	5
Competència en consciència i expressió cultural.....	5
3. Competències específiques de l'àrea de Ciències Socials. Educació secundària.....	5
4. Objectius	7
5. Conceptes.....	8
6. Desenvolupament metodològic.....	8
7. L'activitat pas a pas	9
7.1. Grup 1. La vida domèstica	11
7.1.1 Temes grup 1.....	11
7.1.2. Documents Grup 1	12
7.2 Grup 2. La vida social.....	14
7.2.1 Temes grup 2.....	15
7.2.2 Documents grup 2.....	15
7.3 Grup 3. La vida econòmica	18
7.3.1 Temes grup 3.....	19
7.3.2 Documents del grup 3	19
7.4 Grup 4. La vida cultural, esportiva i educativa	22
7.4.1 Temes grup 4.....	24
7.4.2 Documents del grup 4	24

Activitat educativa per a educació secundària

1. Introducció

Aquesta activitat pretén fer una aproximació a les conquestes que van dur a terme les dones de la Segona República en la lluita pels drets i la igualtat de gènere. Tot i que els rols tradicionals de les dones van seguir existint, molts dels progressos van ser possibles gràcies a la implicació social i política que les dones van protagonitzar en aquest període. En bona mesura, un dels factors que va reforçar les dones va ser el dret a vot, fet efectiu per primer cop l'any 1933. A través de la formació i de la conscienciació, les dones van aconseguir trencar els estereotips i van ocupar espais que abans només havien estat reservats per als homes. L'àmbit de l'esport, amb personatges tan singulars com Anna Maria Martínez Sagi, que va ser periodista esportiva, poetessa, guanyadora del campionat d'atletisme de Catalunya i directiva del Barça, entre d'altres, n'és un exemple. També Pepa Colomer, la primera pilot d'aviació catalana que durant la Guerra Civil es va dedicar a la formació de nous pilots de guerra. María Luz Morales, crítica de cinema i de teatre, primera dona directora de *La Vanguardia* en temps de guerra i que després va haver de seguir treballant amb pseudònim per poder publicar els seus articles. També dins l'àmbit de la cultura, Carmen Amaya o Teresa Rebull, cadascuna des del seu estil van contribuir a demostrar que les dones no només podien ser grans artistes, sinó que el seu compromís i exemple era inspiració per a les altres dones que aspiraven a tenir una vida plena des d'un punt de vista personal i laboral, tot obrint-se camí com ho podien fer els homes.

En l'àmbit social, les dones de la Segona República es van organitzar en sindicats, partits, cooperatives o associacions; el fet de compartir lluites esdevenia una mesura de força quan s'enfrontaven a les actituds masclistes imperants. Com s'ha dit més amunt, la possibilitat d'exercir el dret al vot va portar moltes dones a les urnes durant les eleccions del 1933. Hi ha documentació gràfica que confirma com dones de tota condició i edat van anar a votar massivament per primer cop a la història d'Espanya.

Dins les dones polítiques catalanes, va ser de gran relleu la figura de Frederica Montseny, primera dona que va ostentar el càrrec de ministra de Salut i Assistència Social. Com a membre de la CNT, Frederica Montseny va protagonitzar importants mítings amb un discurs en què defensava les idees anarquistes i el feminisme, en concret, els drets de les dones i, entre ells, el dret reproductiu i la igualtat social. En aquest context, l'any 1937 el govern de la Generalitat republicana va legalitzar per decret la interrupció de l'embaràs per motius terapèutics, ètics o eugènics. Aquesta llei, que va ser pionera a Europa, va autoritzar la interrupció de l'embaràs en diferents hospitals de Barcelona.

En el context de la Guerra Civil, les dones van assumir rols que tradicionalment els havien estat negats, com ara el fet d'anar a la guerra. A més, quan els homes van marxar al front, les dones els van substituir tant en les feines com en els càrrecs econòmics i socials. La falta dels homes en els càrrecs de responsabilitat i en les feines especialitzades va obrir una finestra d'oportunitat per a les dones, que van assumir aquests rols fins a la desfeta produïda per la fi de la guerra.

La dictadura franquista va suposar un fre i un retrocés dels drets de les dones; la repressió exercida pel govern, així com el paper de la Secció Femenina de la Falange, van esdevenir mecanismes efectius per sotmetre les dones a un paper tradicionalista i conservador dels rols de gènere. El franquisme va relegar les dones a la llar, les va apartar de la vida pública i va restringir la vida social a les accions patriòtiques de la Secció Femenina o bé a les activitats confessionals. La participació de les dones en el món cultural i esportiu va ser sotmesa a menyspreu. El discurs oficial incapacitava les dones com a subjectes de dret i prohibia i menyspreava les idees feministes. Aquesta nova situació legal, acompanyada d'un adoctrinament en les idees i l'aprenentatge, va relegar la majoria de les dones del franquisme a la tasca de mestresses de casa.

A les escoles, les nenes eren educades principalment en les tasques de la llar i es feia difícil per a les dones del franquisme poder realitzar estudis superiors. De la mateixa manera, les dones van quedar excloses del món del treball, atès que només podien desenvolupar una feina remunerada amb el permís del seu pare o marit.

Algunes dones han explicat el canvi que van patir les dones amb la instauració del franquisme. Carme Casas va deixar testimoni oral de les vicissituds viscudes en el període que ens ocupa i la impossibilitat de recuperar la vida truncada per la guerra i la dictadura. Durant la Segona República, Carme Casas va estudiar per ser infermera; també es va implicar en el moviment sindicalista i va ser activista contra el feixisme. Després de fugir de Barcelona el gener del 1939 va anar a parar a diversos camps de refugiats fins que es va retrobar amb la seva família. Instal·lada a França, va col·laborar amb la Resistència en contra del nazisme, però la persecució de la Gestapo la va portar de retorn a Catalunya, on va ser detinguda i jutjada per traïció, maçoneria i comunisme. Després d'un any i mig de presó, va participar en la reconstrucció clandestina del PSUC. Per poder sortir endavant, va haver de tornar a estudiar per poder exercir d'infermera, i, més endavant, durant la Transició, es va tornar a implicar de nou en l'activisme social. Va formar part del grup de Dones del 36, que van oferir el seu testimoni mentre la salut els ho va permetre. Així, va visitar entitats i instituts on va explicar, mitjançant xerrades i exposicions, la seva experiència vital a favor de la memòria històrica i per evitar que el seu testimoni fos oblidat. En aquest sentit, un cop mort el dictador, les dones van reprendre l'afany per la igualtat, però, a més, van lluitar per la recuperació democràtica i unes millors condicions de vida. Des de plataformes veïnals i associacions es van organitzar comissions que reclamaven millores per als barris, entre les quals, escoles i serveis mèdics. Moltes de les dones que apareixen en els documents, anònimes o no, van haver de renunciar als seus drets, i el seu record roman encara en l'oblit.

Amb aquesta activitat es pretén recuperar aquests testimonis posant a l'abast de l'alumnat un conjunt documental procedent principalment de l'Arxiu Municipal de Barcelona, a través del qual podrà descobrir quines van ser les conquestes femenines durant la Segona República i com aquestes van ser eliminades pel règim franquista. Els temes tractats són els que tenen a veure tant amb l'àmbit formatiu, del treball i la llar, com amb el polític, social, cultural i esportiu. Per abordar aquestes temàtiques, l'alumnat disposarà de fonts d'informació primària i secundària que hauran d'analitzar seguint el mètode científic.

A través del raonament lògic, és a dir, a partir de la formulació de preguntes i la recerca de les respostes en les dades de les fonts documentals, l'alumnat tindrà a l'abast informació que li permetrà fer-se la seva pròpia idea d'alguns dels orígens de les desigualtats. Els fets del passat permeten establir connexions amb els del present, ja que algunes dinàmiques socials continuen sent excloents, masclistes i patriarcals. És per això que amb aquesta activitat es pretén proporcionar a l'alumnat un ventall ampli d'informació veraç que l'ajudi a articular un pensament crític que contribueixi a fer front a aquest problema.

2. Competències transversals

Les competències relacionades amb les temàtiques que proposa el taller són les següents:

Competència personal, social i d'aprendre a aprendre

És la competència que implica el coneixement de l'individu i de la societat a la qual pertany. Alhora, desenvolupa metodologies i destreses que contribueixen a l'adquisició i presa de consciència sobre el seu propi procés d'aprenentatge. El fet de treballar la dona republicana, el franquisme i la Transició a partir de fonts d'informació històrica afavoreix l'observació i l'anàlisi, l'extracció de dades de les fonts i, en definitiva, el desenvolupament del mètode científic.

Competència ciutadana

A través d'aquesta competència, l'alumnat esdevé ciutadà responsable, adquireix consciència social i cívica a partir dels valors del sistema i pensament democràtic. El fet de treballar el paper de la dona des de la Segona República fins a la fi de la dictadura permet apropar l'alumnat als conceptes d'igualtat de gènere, vulnerabilitat i de llibertat.

Competència en consciència i expressió cultural

L'apropament al paper de la dona al llarg del segle XX implica entrar en contacte amb les dinàmiques culturals del passat a través de les tradicions, els objectes, les formes de treball, l'escola i les imatges i documents que se'n conserven.

3. Competències específiques de l'àrea de Ciències Socials. Educació secundària

Les competències específiques en l'àmbit de les Ciències Socials en l'educació secundària susceptibles de ser treballades amb aquesta activitat són les següents:

Competències de Ciències Socials: Geografia i Història	Sabers relacionats amb l'activitat
<p>1. Cercar i tractar informació que permeti interpretar el present i el passat, aplicant els procediments de la recerca històrica i geogràfica a partir de l'anàlisi crítica de dades procedents de fonts analògiques i digitals, per transformar-ho en coneixement i comunicar-ho a través de diferents formats.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Aplicació dels procediments de recerca històrica per desenvolupar recerques sobre el passat de la dona en la història recent. - Utilització de la plataforma digital per desenvolupar treballs de recerca a partir de les fonts d'informació històrica.
<p>2. Indagar i argumentar a partir de problemes socials rellevants, locals i globals, per desenvolupar un pensament crític i respectuós amb les diferències, que contribueixi a la construcció de la identitat individual i col·lectiva i a la consecució d'un present i un futur més just i inclusiu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Investigació sobre els problemes rellevants del passat recent relacionats amb les lluites de les dones i la seva realitat social, econòmica, política i cultural.
<p>3. Interpretar els canvis i les continuïtats dels processos històrics, mitjançant la realització de projectes d'investigació i l'ús de fonts primàries i secundàries, per interpretar els problemes del món actual i fer propostes a favor de la pau, el benestar i el desenvolupament sostenible.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ús de fonts primàries i secundàries per comprendre les continuïtats i els canvis al llarg del temps. - Aproximació al conflicte per entendre la necessitat de la cultura de la pau.
<p>4. Descobrir i analitzar els elements i les dinàmiques que configuren el territori, mitjançant l'estudi de casos i problemes geogràfics, per valorar els paisatges i proposar alternatives de gestió territorial, amb criteris de sostenibilitat i justícia social.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Situació en el territori de persones i fets relacionats amb la vida de les dones en la segona meitat del segle XX.
<p>5. Analitzar de manera crítica els mecanismes que han regulat la vida de les societats al llarg de la història fins a l'actualitat i la construcció dels sistemes democràtics per participar de manera respectuosa i compromesa en activitats comunitàries que promoguin la convivència, la cohesió social i l'equitat.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupament del pensament crític a través de l'observació i anàlisi de fonts primàries, secundàries, així com d'objectes.
<p>6. Interpretar els processos que han configurat les societats actuals en la seva diversitat i riquesa a partir de l'anàlisi de perspectives i mirades diverses per formar-se un criteri propi fonamentat i comprometre's en la defensa dels drets humans, la llibertat i la igualtat davant les situacions d'injustícia i</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Reflexió sobre processos revolucionaris i sobre conflictes del passat, des de diferents punts de vista, per formar-se una opinió i tenir capacitat per prevenir-los.

discriminació.	
<p>7. Identificar els fonaments que sostenen les identitats personals i col·lectives des d'una perspectiva intercultural, respectar els sentiments de pertinença, i valorar les manifestacions culturals i artístiques i el patrimoni material i immaterial per contribuir a la cohesió social i als valors que emanen d'una ciutadania europea responsable i solidària.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Aprofundiment en el que és el pensament feminista. - Comprensió de la necessitat de respectar i participar en una societat intercultural. - Treball de les evidències femenines en el patrimoni cultural.
<p>8. Analitzar les formes de vida i els fets i fenòmens socials, passats i presents, des de la perspectiva de gènere, i comprometre's amb la igualtat d'oportunitats, la participació efectiva i la responsabilitat compartida de totes les persones en la societat i l'entorn, així com superar estereotips i rebutjar qualsevol forma de discriminació i violència.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Apropament al concepte de discriminació, model patriarcal, desigualtats de gènere i feminisme.
<p>9. Valorar críticament les dinàmiques d'interdependència entre diferents factors dins un món globalitzat i les desigualtats i conflictes que es generen, i relacionar les problemàtiques locals i globals per proposar alternatives basades en la cultura de la pau i adquirir compromisos que permetin la consecució d'un món més solidari i sostenible.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Reflexió sobre l'origen dels conflictes i la necessitat de treballar la cultura de la pau.

4. Objectius

- Investigar a través de les fonts històriques el món femení amb perspectiva de gènere des de la Segona República fins a la Transició democràtica.
- Aprofundir en les problemàtiques relacionades amb la dona en la societat del segle XX.
- Investigar el món de la dona en els àmbits de la formació, la llar, el treball i en el terreny social, a través de fonts d'informació històrica i d'objectes.
- Valorar el paper de la dona en el període estudiat i, específicament, distingir les diferències entre la vida durant la República i durant la dictadura franquista.
- Apropar l'alumnat al que ha estat la lluita feminista al llarg del segle XX.
- Aprendre a identificar les desigualtats de gènere.
- Relacionar diferents tipus de fonts d'informació a través de la seva anàlisi.
- Aplicar coneixements relacionats amb el paper de la dona durant la Segona República, la Guerra Civil Espanyola i el franquisme.

- Aproximar-se a les conseqüències de la desigualtat, valorar la cultura de la pau i del respecte.

5. Conceptes

- Fonts històriques: primàries i secundàries
- Memòria democràtica
- Segona República
- Guerra Civil
- Dictadura
- Feminisme
- Treball de la dona
- La dona i la cultura
- La dona i l'esport
- L'educació de la dona
- La implicació social de la dona
- La dona a la llar
- Nacionalcatolicisme
- Secció Femenina de la Falange

6. Desenvolupament metodològic

Es desenvolupa una activitat participativa a partir d'una actitud positiva provocada pel plantejament de preguntes i per un procés de descoberta. A partir dels coneixements previs de l'alumnat s'introdueixen i estructuren nous coneixements que atorguen significat als conceptes relacionats amb la dona del passat i concretament de la Segona República fins a la Transició democràtica. Es tracta, doncs, d'una activitat que s'inspira en el constructivisme i l'aprenentatge per descobriment amb la finalitat que l'alumnat adquireixi un aprenentatge significatiu que doti d'explicacions el paper de les dones a partir del segon terç del segle XX.

L'activitat s'articula a través del cicle d'aprenentatge en el qual primer s'exploren els coneixements de l'alumnat, i a continuació s'introdueixen els nous coneixements que tracta el taller. El treball amb fotografies, documents gràfics i objectes sobre la dona de la Segona República fins a la Transició democràtica permet desenvolupar el mètode científic a partir de l'observació i l'anàlisi i estructurar coneixement. Finalment, el grup exposarà les conclusions a les quals ha arribat a través de la darrera fase del cicle d'aprenentatge que és l'aplicació de coneixement.

7. L'activitat pas a pas

El grup classe es dividirà en quatre grups que treballaran les temàtiques següents:

1. **La vida domèstica:** feines domèstiques i el paper de la dona com a mare i esposa.
2. **La vida social:** la dona lluitadora i reivindicativa i la dona submissa.
3. **La vida econòmica:** el món laboral durant la Segona República i el franquisme.
4. **La vida cultural, esportiva i educativa:** la dona en el món de la cultura i en el món esportiu durant la Segona República i el franquisme.

A continuació, l'educadora farà unes preguntes a l'alumnat per centrar la temàtica i conèixer-ne els coneixements previs. A partir d'aquest punt, en el qual s'hauran introduït els conceptes de Guerra Civil, Segona República i Transició democràtica, l'alumnat rep l'encàrrec d'investigar els documents que se'ls donen.

Cada grup haurà d'explorar els documents textuais, fotografies i documents sonors, i, posteriorment, analitzar-los. En conjunt, en el grup 1 les fonts d'arxiu permeten que l'alumnat es faci una idea de quins eren els condicionants legals de la vida de les dones a les llars a cada moment, quin era el seu paper i les seves funcions en la família. Pel que fa al grup 2, l'alumnat indagarà en les condicions de treball de les dones, les feines que feien, així com la conciliació de la vida laboral i la vida familiar. En aquest sentit, caldrà fer èmfasi en les tasques que van assumir les dones durant el conflicte i com van substituir la mà d'obra masculina, al mateix temps que van assumir rols destacats en alguns àmbits laborals. En el cas del grup 3, el grup abordarà la vida social de la dona en el període indicat, les reivindicacions, els compromisos, les demandes i el seu paper, sobretot quan va esclatar la guerra. Pel que fa a les reivindicacions, no només hi ha documentació relativa a les qüestions polítiques, sinó que també es fa referència al paper social. El grup 4 indagarà en un ventall ampli d'aspectes que van des de la formació de les nenes fins al món de la cultura i els esports.

En el decurs del treball d'anàlisi de les fotografies que farà l'alumnat, van apareixent dones rellevants; tot i això, és probable que no totes siguin conegudes pels estudiants; és per això que se'ls facilitarà unes fitxes on hi ha una fotografia de la dona referenciada i una breu biografia. D'aquesta manera, és més fàcil contextualitzar i comprendre la rellevància del personatge femení.

Les fitxes de dones que aporta el taller són les següents:

- Mari Pepa Colomer – aviadora.
- Frederica Montseny – política.
- Elionor Serra – treballadora de la Fabra i Coats
- Neus Català – afiliada al PSUC, deportada a un camp de concentració, activista per la memòria democràtica.
- Carme Casas – afiliada al PSUC, infermera, activista en el moviment 15M i pertanyent al grup Dones del 36.

- María Luz Morales – periodista, feminista, republicana, primera dona que va dirigir un diari durant la Segona República.
- Lola Anglada – dibuixant i pintora.
- Teresa Pàmies – militant al PSUC, exiliada, escriptora.
- Margarida Comas – biòloga, professora de la universitat de Barcelona, exiliada.
- Anna Maria Martínez Sagi – campiona de Catalunya d’atletisme, primera dona directiva del Futbol Club Barcelona, voluntària al front durant la Guerra Civil, exiliada.
- Clementina Arderiu – poetessa, exiliada.
- Carmen Amaya – *bailaora* nascuda al barri del Somorrostro de Barcelona.
- Margarida Xirgu – actriu, exiliada.
- Mercè Rodoreda – escriptora, exiliada.
- Isabel Llorach – burgesa, mecenes.
- Teresa Rebull – cantautora contra el franquisme.
- Rosario de Velasco – pintora, adepte al règim franquista.

Un cop feta la recerca, cada grup exposarà les conclusions a les quals hagi arribat, sempre amb el guiatge i l’acompanyament de l’educadora.

7.1. Grup 1. La vida domèstica

La vida de les dones va patir canvis molt profunds durant la Segona República. Tot i que les responsabilitats tradicionals com la criaça i la llar van continuar essent les tasques principals per a moltes dones, altres es van implicar en la vida econòmica, social cultural i política. De fet, les dones republicanes van tenir una participació molt activa en la vida pública que va afectar la seva vida privada. Un dels motors d'aquest canvi van ser les noves lleis, com ara la llei que els va atorgar el dret a vot, la llei del divorci i el decret que permetia l'avortament en determinades causes, la qual cosa va alterar-ne el plantejament de vida.

La possibilitat d'accedir al món del treball permetia a les dones una independència que feia possible la presa de decisions i l'emancipació que, en l'àmbit domèstic, passava pel concepte d'amor lliure i pel control de la natalitat. Això era possible perquè es podia contreure matrimoni exclusivament per la via civil, els fills il·legítims eren reconeguts en igualtat de drets que els legítims i, a més, la derogació del Codi Civil del 1889 permetia que les dones poguessin mantenir la pàtria potestat dels fills si es tornaven a casar. La vida matrimonial i familiar es desenvolupava en un marc laic en què quedava abolit el pensament religiós així com les creences.

El franquisme va suposar un fre a totes les conquestes femenines; el paper de la dona a la llar quedava de nou relegat a la maternitat i al servei del marit, i la vida religiosa prenia de nou el protagonisme, de manera que es restablia el sistema patriarcal.

Durant el franquisme, les dones solteres havien de fer els serveis socials. A partir del 1940, totes les dones de més de 17 anys estaven obligades a una prestació social que incloïa formació religiosa i domèstica en biblioteques, hospitals o en tasques administratives. Aquest servei social va ser controlat i implementat pel partit únic del franquisme que era la Falange Española de las JONS, i, en concret, se'n cuidava la Secció Femenina. Era obligatori excepte si la dona es casava, moment en el qual el seu paper se centrava en la maternitat, per a la qual cosa quedava exempta d'aquest servei. El servei social va ser abolit l'any 1978.

7.1.1 Temes grup 1

Legislació

- Codi Civil del 1889. Llei en la qual s'exposa el paper de la dona i de l'home en el matrimoni, així com les responsabilitats envers els fills
- Llei de divorci del 1932
- Sentència de divorci del 1937
- Opuscle sobre la interrupció de l'embaràs

Espai domèstic

- Fotografies de dones a la llar fent feines domèstiques
- Fotografies de dones fent vida al carrer

Tradicions

- Fotografies de tradicions religioses

Restriccions

- Salconduit de Luisa Ferrer i Ferrer, que demostra que la circulació de persones no era lliure
- Acte de reunió de mestresses de casa

Serveis a la comunitat

- Documents diversos que mostren els tràmits i obligacions de les noies que feien els serveis socials

Adoctrinament

- Opuscles i altres documents que adoctrinen les dones quant a manera de vestir i comportar-se
- Documents amb opinions sobre aspectes morals

Reivindicació

- Grup de dones del barri de Sants
- Testimoni oral de Carme Casas

7.1.2. Documents Grup 1

1.	Legislació	Codi Civil del 1889
2.	Legislació	Llei del divorci. 1932. <i>Gaceta de Madrid</i>
3.	Legislació	Sentència de divorci. 1937. AMDS
4.	Legislació	“La reforma eugénica del aborto”. Llei que regulava l’avortament durant la República. Generalitat de Catalunya. 1937. AMDS
5.	Legislació	“La autorización marital”. <i>Revista Mujer</i> , 12/09/1931. Biblioteca Nacional de España
6.	Espai domèstic	Dona jugant amb infant. Carme Garcia Pedrosa. 1959. AFB
7.	Espai domèstic	Dona planxant. Carme Garcia Pedrosa. 1959. AFB
8.	Espai domèstic	Dones cosint i llegint. Carme Garcia Pedrosa. 1969. AFB.

9.	Espai domèstic	Estampes rurals. Pérez de Rozas. 1935. AFB
10.	Tradicions	Fira de palmes i palmons. Església de Nostra Senyora de Pompeia a la Diagonal. 1931. Pau Lluís Torrents i Josep Maria Sagarra. AFB
11.	Tradicions	Comunió d'una nena a la Mina. 1960-1969. AMDSM
12.	Tradicions	Primera comunió de nens i nenes a Santa Maria del Pi. Secció Femenina. 1941. Carlos Pérez de Rozas. AFB
13.	Restriccions	Salconduit Luisa Ferrer i Ferrer. 1945. AMDS
14.	Serveis a la comunitat	"Prepárate para la vida". 1950. AMDS
15.	Serveis a la comunitat	Matrícula al serveis socials de Maria Musté. 1950. AMDS
16.	Serveis a la comunitat	Certificat de realització dels serveis socials de Maria Musté. 1950. AMDS
17.	Serveis a la comunitat	Cartilla dels serveis socials. Maria Musté. 1951-52. AMDS
18.	Adoctrinament	Opuscle. <i>Las playas en su aspecto moral</i> . Barcelona 1940. AMDS
19.	Adoctrinament	Mujeres de España. Alfonso Fumaz. Barcelona. c. 1940-1950.
20.	Adoctrinament	"No hay nada más bello que servir". Sección Femenina de la Falange. 1942 Medina. Sección Femenina, 12 de juliol de 1942.
21.	Adoctrinament	"Calendario del ama de casa". Medina. Sección Femenina de la Falange. 1944.
22.	Adoctrinament	"El deporte en casa". Medina. Sección Femenina de la Falange. 1942
23.	Adoctrinament	"La falda pantalón". Medina. Sección Femenina de la Falange. 1942
24.	Adoctrinament	"A la madre española". Medina. Sección Femenina de la Falange. Desembre del 1943
25.	Espai domèstic	Reportatge fotogràfic de les Cases del Governador. Imatges de veïns i espais de les Cases del Governador. 1980. AMDNB
26.	Espai domèstic	Dones rentant la roba als safareigs de les cases del Governador. Kim Manresa. 1970. AMDNB
27.	Reivindicació	A todas las mujeres. Grupo de mujeres del barrio de Sants. 1976. AMDS
28.	Reivindicació	Per l'alliberament sexual. AMDS
29.	Reivindicació	Font oral Carme Casas en què explica la seva vida familiar. Dones del 36. AHCB

7.2 Grup 2. La vida social

Durant aquest període, l'emancipació femenina va comportar la participació de la dona en la vida pública i associativa, tot i que els estereotips tradicionals hi eren encara ben presents i van suposar un fre a aquesta emancipació. Les dones van adquirir més formació i, amb ella, una consciència de classe, de gènere i de ciutadania que el feixisme posava en perill. Per aquest motiu calia dur a terme una lluita que tenia dues vessants: la revolució social i, al mateix temps, redefinir els rols assignats a les dones històricament. La revolució social passava per la lluita per la igualtat laboral, per la justícia social i per la democràcia. Les dones participaran activament en tots els àmbits socials i polítics. L'associacionisme va ser una eina útil quant a forma d'autoorganització femenina; les associacions, creades per lluitar contra el feixisme i defensar la República durant la Guerra Civil, van suposar per a les dones més llibertat d'acció i obertura a l'exterior, fora de la llar. En sobreposar la seva actuació a la masculina, les dones adquireixen més responsabilitats socials i, per tant, més autonomia com a persones en l'espai públic que abans se'ls havia negat. A més a més, van tenir influència, poder directe, sobre els assumptes públics, tradicionalment controlats pels homes. La vessant revolucionària i feminista d'aquestes organitzacions va remodelar la identitat de moltes dones i va crear un procés de consciència de classe i d'emancipació femenina al mateix temps.

És interessant observar les fotografies i veure com les dones són presents a les cues per anar a votar, sobretot les dones treballadores. Aconseguir el vot per a les dones va suposar que entressin a formar part de més associacions, i, per tant, a tenir més presència en l'espai públic i, sobretot, participar en l'elaboració de les lleis que en les Corts podien compondre una societat menys patriarcal.

El nou marc jurídic va fer possible que en els anys de la Guerra Civil les dones augmentessin la seva presència en l'espai públic, fora de la llar, i obligatòriament, en molts casos, van haver d'ocupar els espais masculins, tant al front com a la rereguarda.

Les milicianes seran les grans transgressores en ocupar el front com un espai significativament viril i monopolitzat per la suposada valentia dels homes. La participació de les dones al front qüestiona la identitat de força i valor dels homes davant la feblesa i temor assignat a les dones pel model tradicional de gènere.

Acabada la guerra, pren protagonisme la Secció Femenina de la Falange que articula de nou un model patriarcal en el qual les dones perdran tots els drets conquerits. La llar, la maternitat i les cures seran l'únic sentit de la vida de moltes dones. La Falange, amb un discurs molt contundent i amenaçador, introdueix les seves consignes a les llars a través de l'Església, l'educació i la propaganda; les dones seran educades per a un paper relegat només a ser esposes i mares.

Els anys de la Transició democràtica suposen una recuperació de l'associacionisme i de l'autoorganització, però les dinàmiques del règim hi eren ben presents i la repressió era efectiva en tota mena d'organització social al marge. Les primeres reivindicacions

de les dones van ser clandestines, però el desgast i la mort del dictador donaven esperances a la lluita pels canvis tan anhelats durant anys.

7.2.1 Temes grup 2

Reivindicació

- Fotografies diverses de dones en accions reivindicatives com ara vagues, mítings
- Cartells reivindicatius sobre la dona o el Dia de la Dona Treballadora

Participació

- Fotografies diverses de les dones a les eleccions durant la Segona República
- Fotografies de dones activistes.
- Participació de les dones en la instrucció militar durant la Guerra Civil Espanyola.
- Cartells contra el feixisme adreçats a les dones.

Control social

- Fotografies en què apareixen les tasques de les dones de la Secció Femenina de la Falange
- Documents amb opinions sobre aspectes morals.

Associacionisme

- Grup de dones del barri de Sants.
- Associació de veïns del Camp de la Bota
- Associació pro Pau

Reivindicació

- Testimoni oral de Carme Casas

7.2.2 Documents grup 2

1. Reivindicació. Manifestació	Manifestació popular amb motiu de la proclamació de la República. Pau Lluís Torrens Roig i Josep Maria Sagarra Plana. 1931. AFB
2. Reivindicació. Míting	Frederica Montseny en un míting de la CNT a la plaça Monumental. Foto Marco. 1936. AFB
3. Reivindicació.	Vaga mercantil. Obreres al pla de la Boqueria. Pérez de Rozas. 1936.

Vaga	AFB
4. Reivindicació	Manifestació de dones contra els bombardejos a la plaça de Catalunya de Barcelona. Pérez de Rozas. 1937. AFB
5. Reivindicació. Manifestació	Manifestació feminista. "No som propietat dels marits". Brangulí. <i>Diari de Barcelona</i> . 1976. AFB
6. Reivindicació	8 de març dia de la dona treballadora. Coordinadora Feminista de Barcelona.
7. Reivindicació	Vocalia de dones del centre social de Sants. 1977. AMDS
8. Reivindicació	"Dones lluitadores catalanes. No les deixem morir!" Vaga de fam en protesta de la mort d'Agustí Rueda. 1978. AMDS
9. Participació	Milicianes fent una col·lecta per a víctimes de la guerra. 1936. Pérez de Rozas. AFB
10. Participació. Eleccions	Les eleccions de diputats a les Corts Espanyoles. Gent fent cua per votar a les urnes del col·legi electoral del carrer de Jovellanos. Carlos Pérez de Rozas. 1933. AFB
11. Participació. Eleccions	Les eleccions de diputats a les Corts Espanyoles. Repetició de la votació al col·legi electoral del carrer de Casp. Carlos Pérez de Rozas. 1933. AFB
12. Participació. Eleccions	Vista d'una filera de ciutadans al carrer fent cua per votar en un col·legi electoral, probablement durant les eleccions a diputats de febrer del 1936. AMDG
13. Participació. Eleccions	Jornada d'eleccions generals. Dones fent cua per votar. José Vidal. 16/02/1936. <i>Diari de Barcelona</i> . AFB
14. Participació. Cartell	"Les dretes són el feixisme, el feixisme és la guerra. Dona: pensa en els teus fills. Vota les esquerres". Arteché de Miguel, Cristóbal Mauro. 1936
15. Participació. Cartell	"Alerta està! Contra el feixisme!". Una miliciana amb corretjam i gorra de la UGT fa guàrdia amb un fusell a les mans. 1936. Vallmitjana Garrido, Hubert. Col·lecció de cartells de l'AHCB
16. Participació. Recapte	Primera capta de la Secció Femenina de la Falange. 1939. Pérez de Rozas. AFB
17. Participació. Eleccions	"Defiende a tu hijo". Una dona agenollada, amb un vestit espitregat i un infant sota el braç, aixeca el puny contra dues grans urpes peludes i amenaçadores que porten el jou i les fletxes de la Falange. 1938. Tejada Cossío, Aníbal. Col·lecció de cartells de l'AHCB
18. Participació. Allistament	Cartell anunci de l'allistament a les milícies antifeixistes. Cristóbal Arteché. 1936. AFB
19. Participació. Instrucció militar	Instrucció militar a un grup de dones. Pérez de Rozas. 1937. AFB
20. Participació. Instrucció militar	Retrat d'un grup de dones amb uniforme de la Falange Española. Pérez de Rozas. 1939. AFB
21. Participació.	"Per què l'abstenció?" MCC. 1978. AMDS

Eleccions	
22. Control social de la dona	Diada de Santa Teresa. Les fletxes que passen a la Secció Femenina durant l'acte celebrat a la Prefectura Provincial del Moviment. 15/10/1947. Carlos Pérez de Rozas. AFB
23. Control social de la dona	Bressols fets per la Secció Femenina de la Falange per a les mares necessitades i que estan exposats a la galeria comercial Avinguda de la Llum. Carlos Pérez de Rozas. 1942. AFB
24. Associacionisme	Actes de les reunions generals de Serveis del Barri del Camp de la Bota. Reunión de Servicios del barrio. 26 de mayo de 1972. En aquestes reunions es tractaven temes com el dispensari, les escoles, la cooperativa o l'economia. 1972-1973. AMDSM
25. Associacionisme	"Acto de presentación de las asociaciones de amas de casa de Sants y Hostafrancs". 8 de maig de 1978. AMDS
26. Compromís.	Comitè femení pro Pau amb l'àlbum destinat a l'emperadriu d'Abisinia. Amb motiu de la protesta contra la guerra que fa Itàlia. Carlos Pérez de Rozas. 1936. AFB
27. Compromís polític	Taula rodona: 1936-1996. Ara fa 60 anys... "El Consell d'Economia de Catalunya i el Decret de Col·lectivitzacions". 1996. AMDSA
28. Compromís polític	Representació teatral "Neus Català, un cel de plom" amb Mercè Arànega. 17 d'octubre. ANC
29. Compromís.	Font oral Carme Casas en què explica el seu compromís polític. Dones del 36. AHCB

7.3 Grup 3. La vida econòmica

Durant la Segona República i el franquisme, es va viure una gran diferència en les possibilitats professionals de les dones. La Segona República va atorgar a les dones la possibilitat de formar-se en feines que les igualaven als homes. És per això que podem trobar dones aviadores, com ara Mari Pepa Colomer, que va ser la primera aviadora catalana. Va obtenir el títol de pilot als 18 anys, l'any 1931. Més endavant va obtenir el títol de pilot comercial. Amb l'esclat de la Guerra Civil, Mari Pepa Colomer va treballar en la formació dels pilots de guerra. En acabar el conflicte, es va traslladar a Tolosa de Llenguadoc, i des d'allà a Anglaterra on va morir.

Més enllà d'alguns casos aïllats, les dones de la Segona República treballaven en les tasques que va generar la Revolució Industrial. Una gran majoria de dones treballadores ho feien en el sector tèxtil, principalment en les fàbriques, ja sigui com a filadores, controlant tant les màquines contínues com les selfactines, o bé en els telers o en altres processos del teixir com ara els ordits. Històricament, una de les feines que més han desenvolupat les dones a les llars ha estat el teixit i la confecció. No estrany, doncs, que moltes dones anessin a treballar a les fàbriques on eren capaces de fer nusos i feines de perfecció del teixit que sempre havien fet o que havien après a casa. Tanmateix, els sous que cobraven no eren els mateixos que cobraven els homes, elles percebien molt menys per la mateixa feina.

Durant la guerra, les dones van ocupar els espais econòmics que havien deixat els homes que havien anat a la guerra o ja havien mort. Les dones assumeixen les feines del camp, però també feines en fàbriques i tallers que tradicionalment havien ocupat els homes.

Durant el franquisme no estava ben vist que una dona treballés. Es considerava que era el marit el que havia de portar el sou a casa i que la responsabilitat de la dona era la cura dels fills i del marit quan arribava. Tot i això, l'economia de moltes famílies exigia a la dona treballar fora de casa. És per això que la feina a la fàbrica va continuar essent una oportunitat per complementar el sou del marit a les llars. Un cas rellevant a Barcelona va ser el de les treballadores de la Fabra i Coats, que disposaven de llar d'infants dins la mateixa fàbrica.

També des dels anys trenta a finals del 1970 va ser un període en el qual les dones es van dedicar a la confecció de les robes de vestir a casa. La popularització dels mètodes de confecció, com ara el Mètode Martí, va facilitar la propagació de les modistes, que s'hi podien dedicar professionalment o bé podien limitar-se a fer els vestits per a la família.

Paral·lelament al fenomen tèxtil, les dones van seguir treballant al camp com havien fet sempre, tot i que durant els segles XX la dedicació a les tasques de pagès va anar minvant.

També hi havia dones que treballaven despatxant productes alimentaris o altres productes en l'àmbit dels mercats. Aquesta és una tasca femenina que es manté encara però que durant bona part del segle XX va ser molt freqüent. Tot i que les

feines domèstiques estan representades en el grup que treballa la dona i la llar, també en aquest grup apareix una fotografia que presenta les tasques femenines de la confecció en llana, com a dedicació professional, en aquest cas, de les dones que formaven part de la Secció Femenina de la Falange.

En el conjunt de documentació d'aquest grup, també s'hi inclou un contracte de treball a una dona i les lleis que regulaven la contractació.

7.3.1 Temes grup 3

Treball no remunerat

- Fotografies de la Secció Femenina de la Falange, dones que cosien i feien feines no remunerades per al bé de la pàtria
- Treball a casa

Treball remunerat

- Diverses fotografies de dones que porten a terme treballs en espais fabrils, tallers, mercats o que celebren la diada de l'ofici com ara les modistes

Legislació

- Llei de contracte de treball del 1931
- Contractes de treball de dones
- Testimoni oral de Carme Casas

7.3.2 Documents del grup 3

1. Treball no remunerat	La Secció Femenina confecciona roba d'abric per a la División Azul. Carlos Pérez de Rozas. 11/11/1941. AFB
2. Treball remunerat	Dues treballadores de la Fabra i Coats. Elionor Serra és la de l'esquerra. Leonor Serra Aloy. 1952. AMDSM
3. Treball remunerat	Fabra i Coats. Dones apedaçant xarxes. Tomàs Fàbrega Catarineu. 1940. AMDSA
4. Treball remunerat	Treballadores de la Fabra i Coats. Elionor Serra és la tercera per l'esquerra. Leonor Serra Aloy. 1952. AMDSA
5. Treball remunerat	Elionor Serra amb el seu fill Albert a la casa Cuna de la Fabra i Coats. 1956. Leonor Serra. AMDSA
6. Treball	Sala de conferències de la Llibreria Catalònia. D'esquerra a dreta:

remunerat	Ramon Sunyer, secretari; Joan Teixidor; María Luz Morales; Sebastià Sánchez-Juan; Ignasi Agustí i Peypoch; Josep Vicenç Foix. 1934. Carlos Pérez de Rozas. AFB
7. Treball remunerat	Dones treballadores de l'Espanya Industrial. Són ordidores i nuadores. 1954. AMDS
8. Treball remunerat	Lluïsa Burguillos Alba a la fàbrica Celograf. 1964. AMDS
9. Treball remunerat	Dones a les indústries Campdabadal. Sense data. AMDS
10. Treball remunerat	Grup de dones de Sants-Montjuïc cosint a màquina. AMDS
11. Treball remunerat	Dones de la fàbrica LBE Electrónico. 1967. AMDS
12. Treball remunerat	Diada de les modistes. Parc de la Ciutadella. Carlos Pérez de Rozas. 1933. AFB
13. Treball remunerat	Forn de Can Cívit. Desideri Díez Quijano. 1940-1970. AMDHG
14. Treball remunerat	Treballs de descàrrega i pesatge d'aliments al Mercat del Born. Pérez de Rozas. 1937. AFB
15. Treball al camp	Pageses. Hi ha sis dones que van amb mocadors al cap i cistells per recollir les hortalisses. 1960. Arxiu històric i centre de documentació del barri de la Mina. AMDSM
16. Treball remunerat	Parada al mercat. Vista lateral d'un grup de dones i botiguera al carrer a l'entrada d'un comerç. Desconegut. 1960-1970. AMDCV
17. Taller	Taller de ceràmica. Pérez de Rozas. 1934. AFB
18. Treball remunerat	Grup de dones treballant amb capses plenes de fruita. 1965. Vidal Gómez. AFB
19. Treball remunerat (4 fotografies)	Dones treballant en la reparació d'automòbils, en una benzinera, al metro, al ferrocarril i en una central elèctrica. Pérez de Rozas. 1937. AFB
20. Treball remunerat	Dones treballadores cusen a màquina en un taller. Pérez de Rozas. 1934. AFB
21. Treball remunerat	Treballadors, majoritàriament dones, omplen butlletes en unes oficines. Pérez de Rozas. 1937. AFB
22. Treball remunerat	Vista de la cuina d'un restaurant, amb personal femení cuinant i rentant plats i cambrer servint plats. 1940-1960. AMDCV

23. Treball remunerat Sanitat	Les infermeres d'un hospital infantil cuidant els nens que hi estan ingressats. Josep Postius Saura. 1950. AFB
24. Treball remunerat Aviació	Mari Pepa Colomer davant d'un biplà. 1931-1935. Bert i Claret. ANC
25. Legislació	Llei del contracte de treball del 1931. ANC
26. Contracte	Contractes col·lectius de treball d'actors, coristes, conjunts lírics i apuntadors de diversos teatres de Barcelona
27. Contracte	Contracte de treball de Maria Pérez. ANC
28. Treball remunerat	Cartell de la setmana del llibre per a infants amb dibuix de Lola Anglada
29. Treball remunerat	Joan Llaveries i Lola Anglada. 1912. AFB
30. Treball remunerat	Taula presidencial en l'acte d'inauguració del Congrés d'Educació Social. Brangulí. 1933. ANC
31. Treball remunerat	La pintora Rosario de Velasco. ANC
32. Treball remunerat	Aurora Bertrana
33. Treball remunerat	Certificat de María Luz Morales de pertànyer a la UGT quan aquesta va col·lectivitzar el diari <i>La Vanguardia</i>
34. Treball remunerat	Font oral Carme Casas en què explica el seu ofici. Dones del 36. AHCB

7.4 Grup 4. La vida cultural, esportiva i educativa

Aquest grup aplega tres temàtiques que formen part de la formació femenina en més o menys grau. D'una banda, l'educació i la formació acadèmica, que sovint anava molt relacionada amb la formació laboral. Tant les dones com els homes han estat ensinistrats, històricament, per assumir uns rols establerts per la societat. En aquest sentit, ja de ben petits els jocs a casa estaven relacionats amb les feines que els serien atribuïdes d'adults. Les nenes jugaven a cuines i a nines, que serien la base del seu aprenentatge com a esposes i mares. Els nens jugaven a soldats i a cotxes, jocs que també els haurien d'ajudar en la seva vida adulta.

El tipus d'estudis i cursos que feien les dones en el període 1931-1978 venien a reforçar els coneixements relacionats amb les feines que tradicionalment s'atribuïen al gènere femení.

Al llarg del temps la dona no ha estat considerada un actiu en l'àmbit de l'esport. Val a dir que els valors que l'esport potencia, com la força, la valentia, la competitivitat, no s'han relacionat amb les característiques del caràcter femení. És per aquest motiu que la incorporació de la dona en l'àmbit de l'esport va ser tardana. La declaració de la Segona República va suposar un impuls per a l'esport femení. Els anys 1931 i 1933 es van dur a terme els campionats d'Espanya femení d'atletisme i de natació, esquí, futbol i altres esports. Aquests convocatòries van suposar un increment de l'activitat esportiva a través de clubs i associacions. També els mitjans de comunicació es van fer ressò d'aquestes fites esportives, i en el cas de les dones no destacaven criteris estètics, sinó els merament esportius.

Un dels exemples de dona esportista va ser Anna Maria Martínez Sagi, nascuda a Barcelona, que es va iniciar en l'esport per recomanació del metge, atès que patia sobrepès. Però Sagi era una dona polifacètica. No només va ser una gran esportista — va guanyar el campionat de Catalunya de llançament de javelina l'any 1932—, sinó que va estudiar periodisme i escrivia articles sobre l'esport femení. Així mateix, va ser la primera dona directiva del Barça, càrrec en el qual només hi va estar un any a causa del masclisme que l'envoltava. També va escriure poesia i li agradava pintar, però la seva prioritat era la lluita feminista. Maria Martínez va marxar de voluntària a la guerra amb la columna Durruti i va entrar en combat. Va ser ferida a Granada i, un cop recuperat el bon estat de salut, va tornar al camp de batalla, concretament, al front d'Aragó, d'on finalment va fugir cap a França. Allà va passar a formar part de la Resistència, i a causa de la seva ajuda al poble jueu va ser perseguida per la Gestapo. Un cop acabada la Segona Guerra Mundial, es va dedicar al dibuix i al disseny a la ciutat de Canes. L'any 1956 va marxar als Estats Units on va treballar de professora de castellà i de francès a la Universitat d'Illinois. L'any 1975 va decidir tornar a Catalunya i es va establir a Moià, on va tenir una vida molt discreta i apartada de la societat. Martínez Sagi havia estat una dona important, per això l'escriptor Juan Manuel de Prada la va entrevistar i, passat el temps que ella li va demanar, va publicar les seves memòries. Tanmateix, durant la Segona República les dones van tenir grans dificultats per poder practicar l'esport d'una manera professional. Un article periodístic de la revista *La Estampa* publicada a Madrid dona una idea de la visió que tenien els homes,

en concret els periodistes, de la participació de les dones en l'esport. L'article ridiculitza les dones i les veu com una amenaça per l'esport.

El franquisme va convertir l'esport en una exaltació dels valors patriòtics i virils; per tant, les dones quedaven fora de la seva pràctica i per això va desaparèixer la lluita femenina per la igualtat des de l'esport. És interessant, però, el paper que va tenir la Secció Femenina de la Falange, que va potenciar tant el paper de la dona com a mare i al servei del marit, com la necessitat de practicar esport per mantenir una vida sana. Tanmateix, l'esport femení va experimentar un retrocés important ja que el plantejament de la Secció Femenina estava molt allunyat del concepte d'igualtat en l'esport.

En l'àmbit cultural, la Segona República va centrar els esforços en la formació cultural de la ciutadania; en aquest sentit, en aquest període, més enllà dels esforços per l'escolarització infantil i per la formació d'adults, la Segona República es va centrar a fer arribar la cultura a tothom. D'una banda, es van construir nombroses biblioteques; d'altra banda, es va impulsar el teatre, la música i les arts en general. Pel que fa al paper de les dones, tot i que va ser molt difícil per a elles obrir-se camí com a professionals de la cultura, hi ha alguns exemples en els quals val la pena incidir. Un bon exemple és Lola Anglada, dibuixant, il·lustradora i narradora infantil. La seva obra va ser extraordinàriament àmplia i està present al MNAC i en altres museus de Catalunya. Va ser una persona compromesa amb els valors democràtics i la causa catalana. Durant la Guerra Civil va col·laborar amb el Comissariat de Propaganda de la Generalitat. Va crear el personatge "El més petit de tots" que durant la guerra va esdevenir un símbol de resistència i d'identitat nacional.

Una altra dona, en aquest cas escriptora, va ser Clementina Arderiu, poetessa i autora d'una poesia molt treballada en què dominen temes com ara la fe, l'amor, l'alegria, la condició femenina o la mort. Els seus poemes tendeixen a una idealització de la vida quotidiana. Es va casar el 1916 amb el poeta Carles Riba. El 1938, en plena guerra va obtenir el premi Folguera per la seva obra *Sempre i ara*. En acabar el conflicte, va marxar a l'exili. Va tornar a Catalunya el 1943. En aquest mateix món de les lletres, un bon exemple va ser María Luz Morales, que va ser una peça clau en el periodisme cultural tant en l'època republicana com després durant el franquisme. María Luz Morales havia nascut a Galícia però els seus pares van anar a viure a Barcelona, ciutat on es va instal·lar de ben jove. Va estudiar a l'Institut de Cultura per la Dona i després va cursar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. De jove, va ser redactora de la revista *Hogar y Moda*, i més endavant, crítica de cinema a *La Vanguardia*. En esclatar la guerra, es va quedar com a directora de *La Vanguardia*. Hi va estar fins a la fi de la guerra, quan la van desposseir del càrrec i la van ficar a la presó. Els anys següents, María Luz va seguir escrivint sota un pseudònim, i va entrar a treballar al *Diari de Barcelona* com a crítica teatral fins gairebé a la seva mort l'any 1980.

Una altra dona que va formar part de la vida cultural i artística va ser Carmen Amaya, una dona nascuda i criada al barri del Somorrostro de Barcelona que va triomfar com a *bailaora* de flamenc. El seu pare tocava la guitarra pels carrers de la Barceloneta i ella

l'acompanyava i ballava. L'empresari català Josep Sanpere la va veure actuar i li va donar feina als escenaris, on es va fer famosa gràcies al sentiment amb el qual ballava i també al seu profund coneixement del flamenc. En esclatar la guerra, va fugir i va marxar a Amèrica. Allà va triomfar, i quan va tornar l'any 1947 ho va fer com una estrella del flamenc. Un cop va tornar a ser aquí, va ballar i se li van reconèixer tots els mèrits, de manera que va esdevenir una veritable estrella del flamenc. Malgrat tot, ella mai no va oblidar els seus orígens. Per això, sovint es passejava pel seu barri envoltada de les criatures que l'admiraven i deixava que els periodistes li fessin fotografies per tal que poguessin denunciar les condicions de vida tan dures i tan deixades per part de l'Administració del barri del Somorrostro. A causa de la seva salut precària, Carmen Amaya va morir jove, als 50 anys, l'any 1963.

7.4.1 Temes grup 4

Cultural

- Fotografies de diverses accions culturals protagonitzades per dones.

Esportiu

- Diverses fotografies que mostren la participació femenina en diferents esports.

Educació

- Diverses fotografies i documents que fan referència a la formació escolar i professional de les dones durant el període esmentat.

7.4.2 Documents del grup 4

1.	Cultural	Banquet als crítics teatrals de Madrid que van assistir a l'estrena de l'última obra de Federico García Lorca. Carlos Pérez de Rozas. 1935. AFB
2.	Cultural	II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Figures de la literatura catalana: segle XX. Pedragosa Domènech, Joan. Col·lecció de cartells de l'AHCB
3.	Cultural	El poeta i professor Carles Riba acompanyat de Clementina Arderiu de Riba, Isabel Llorach i Pilar Moraleda. Pérez de Rozas. 1933. AFB
4.	Cultural	Teresa Rebull a la Sala Villarroel. Colita. 1975. AFB
5.	Cultural	Maria Amat, cantatriu, abans de sortir cap a l'estranger contractada per oferir uns recitals. Pérez de Rozas. 1935. AFB
6.	Cultural	Conferència d'Enric Roig sobre "Les roses triomfants", il·lustrada amb interpretacions musicals per la pianista Anna March d'Estelrich i la cantatriu Mercè Plantada a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona. Carlos Pérez de Rozas. 1935. AFB

7.	Cultural	Carmen Amaya a Barcelona. Visita el barri de barraques del Somorrostro. Josep Postius Saura. 1951. AFB
8.	Cultural	Homenatge a Isabel Llorach a la Casa del Llibre. Josep Postius. 1954. AFB
9.	Esportiu	Campionat de gimnàstica de la Secció Femenina al Frontó Comtal. Carlos Pérez de Rozas. 1940. AFB
10.	Esportiu	Francesc Macià amb nedadores del Club Femení i d'Esports. Josep Domínguez Martí. 1931. AFB
11.	Esportiu	<i>Revista Estampa</i> , 2 de juliol de 1932. Article sobre els equips de futbol femenins. Hemeroteca digital. Biblioteca Nacional de España.
12.	Esportiu	Trobada dels equips de bàsquet del Club Femení i d'Esports i la Unió Esportiva de Sants al Gran Price. Carlos Pérez de Rozas. 1935. AFB
13.	Esportiu	30è Trofeu Comte de Godó de tennis. Finals de dobles femení i masculí. Pérez de Rozas. 1957. AFB
14.	Esportiu	Llançament de javelina d'Anna Maria Martínez Sagi amb el qual es proclamaria vencedora en els campionats d'atletisme de Catalunya. Ramón Claret i Joan Bert. 1932. ANC
15.	Esportiu	Campionat femení d'atletisme. Carlos Pérez de Rozas. 1933. AFB
16.	Esportiu	Equip de futbol femení. 1970. Desconegut. AMDCV
17.	Esportiu	Partit femení de bàsquet entre Barcelona F.C.- Laietà F.C. Les jugadores del Laietà F.C. Carlos Pérez de Rozas. 1934. AFB
18.	Esportiu	Primer torneig femení d'escacs. Carlos Pérez de Rozas. 1932. AFB
19.	Esportiu	Visita de l'equip femení d'hoquei de les Joventuts Hitlerianes. Carlos Pérez de Rozas. 1942. AFB
20.	Educació	Moments abans de la cursa d'automòbils al passeig de Lluís Companys. 1935. Carlos Pérez de Rozas. AFB
21.	Educació	Nena amb nines. Probablement la filla petita de Miquel Brasó en el seu domicili. Miquel Brasó. 1947. AMDG
22.	Educació	Un acte de dones en un interior presidit per un retrat de Durruti. 1937. Carlos Pérez de Rozas. AFB
23.	Educació	Aspecte de la sala del cinema Condal durant les sessions per a nenes d'escoles municipals amb motiu de l'aniversari de la República. 1937. Carlos Pérez de Rozas. AFB
24.	Educació	Inauguració de la primera classe de cuina a l'Escola Professional per a la Dona. Josep Maria Segarra Plana. 1932. AFB
25.	Educació	Sessió de cinema per als alumnes de les escoles municipals en commemoració de la proclamació de la República. 1933. Carlos Pérez de Rozas. AFB
26.	Educació	Alumnes de la classe de la mestra Maria Assumpció Garcia Yborra del curs 1933-1934. Vuitanta alumnes per classe en una escola de la Mina rural. Centre de documentació de la Mina Camp de la Bota. AMDSM
27.	Educació	Llar escola de la Secció Femenina. Carlos Pérez de Rozas, 1943. AFB
28.	Educació	Escola de formació domèstica. Classe de cuina. Jaume Ribera Llopis. 1940. AFB

29.	Educació	Alumnes del taller de costura i patronatge de l'Escola de Formació de la Mina. 1969-1990. Arxiu històric i centre de documentació de la Mina. AMDSM
30.	Educació	Maquetació i publicacions de l'Associació de Veïns de la Mina entre els anys 1975 i 1978. Associació de veïns i veïnes de la Mina. AMDSM
31.	Educació	Escola Popular de Mujeres Libres. 1937. Pérez de Rozas. AFB
32.	Educació	Font oral Carme Casas en què explica la seva formació. Dones del 36. AHCB